

КАДЫФІКАЦЫЙНЫЯ ТРАДЫЦЫІ Ў ГІСТОРЫІ РАЗВІЦЦА БЕЛАРУСКАГА КРЫМІНАЛЬНАГА ЗАКАНАДАЎСТВА

С. А. Гур'еў

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск, Беларусь

У артыкуле разглядаюцца асноўныя кадывікаваныя акты крымінальна-прававой накіраванасці, якія дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі ў XV – XX стагоддзях. Адзначаецца пераемнасць у заканадаўчым замацаванні асобных крымінальна-прававых прынцыпаў. Адзначана гістарычная схільнасць айчыннага заканадаўцы да выбару кадывікаванай формы крымінальнай заканатворчасці.

КОДИФИКАЦИОННЫЕ ТРАДИЦИИ В ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ БЕЛОРУССКОГО УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

С. А. Гурьев

Белорусский государственный университет, г. Минск, Беларусь

В статье рассматриваются основные кодифицированные акты уголовно-правовой направленности, действовавшие на территории Беларуси в XV – XX веках. Отмечается преемственность в законодательном закреплении отдельных уголовно-правовых принципов. Отмечена историческая предрасположенность отечественного законодателя к выбору кодифицированной формы уголовного законотворчества.

CODIFICATION TRADITIONS IN THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE BELARUSIAN CRIMINAL LEGISLATION

S. A. Guriev

The Belarusian State University, Minsk, the Republic of Belarus

The article deals with the main codified acts of criminal-legal orientation that operated on the territory of Belarus in the 15th-20th centuries. The continuity in legislative consolidation of separate criminal legal principles is noted. The historical predisposition of the domestic legislator to the choice of the codified form of criminal lawmaking is noted.

У сярэдзіне XV ст. развіццё крымінальнага права ў Вялікім княстве Літоўскім (далей – ВКЛ) выйшла на новы ўзровень, аб чым сведчыць першая здзейсненая спроба сістэматызацыі крымінальнага заканадаўства, увасобленая ў Судзібніку Казіміра 1468 г. Лічыць дадзены закон паўнаважнаскай крымінальнай кадывікацыяй не выпадае, бо ён рэгуляваў і іншыя прававыя галіны (падатковую, адміністрацыйную і інш.), не быў падзелены на

артыкулы, але для таго часу гэта была значная спроба ўдасканалення заканадаўчай тэхнікі.

Асноўныя палажэнні Судзебніка Казіміра 1468 г. адносна мераў пакаранняў і ўзросту крымінальнай адказнасці былі значна дапрацаваны ў Статутах ВКЛ 1529, 1566 і 1588 гг. Статуты ўтрымлівалі нормы, якія датычылі ўсіх відаў тагачасных злачынстваў і пакаранняў.

Найбольш дасканалым з айчынных прававых актаў гэтага перыяду быў Статут ВКЛ 1588 г., які з'явіўся вяршыняй айчыннай сярэднявечнай заканадаўчай сістэматызацыі, пацверджаннем чаго з'яўляецца амаль 250-гадовы тэрмін яго дзеяння.

Статуты ВКЛ, асабліва Статут 1588 г., замацавалі асноўныя крымінальна-прававыя прынцыпы, якія знайшлі адлюстраванне ў пазнейшым заканадаўстве ў той ці іншай ступені. Так, Статут 1588 г. змяшчаў новыя для тагачаснага крымінальнага права прынцыпы: роўнасці ўсіх свабодных людзей перад законам, адказнасці толькі ў судовым парадку, індывідуалізацыі пакарання [3]. Самым значным прававым прынцыпам, які знайшоў рэгламентацыю ў Статуце 1588 г., была прэзюмпцыя невінаватасці. Падкрэслівалася, што суд «в речах вонтпливых склоннейший маеть быти ку вызволенью нижли ку каранью» [4]. Статут 1588 г. значна гуманізаваў крымінальнае права, напрыклад, тэрмін турэмнага зняволення быў невялікі – да 1 года і 6 тыдняў, непаўналетнія падлягалі адказнасці з 16 гадоў (па Статуце 1566 г. – з 14), смяротнае пакаранне не прымянялася да цяжарных жанчын, існавала ўзмоцненая крымінальна-прававая ахова жанчыны. Статут 1588 г. быў адным з першых заканадаўчых актаў Еўропы, крымінальныя нормы якога былі накіраваны на ахову прыроды, падтрыманне і павелічэнне яе рэсурсаў, іх рацыянальнае выкарыстанне [2, с. 241]. Закон 1588 г. вылучаў наўмысныя і ненаўмысныя злачынствы, цяжкія і меней цяжкія, распавядаў пра неабходную абарону, даваў вызначэнне саўдзельніцтву, паняццю злачынства, выдзяляў віды злачынстваў, апісваў склады злачынстваў, мэты і віды пакаранняў і шмат іншага. Пры адсутнасці віны крымінальнае пакаранне па Статуце 1588 г. не прымянялася. Ненаўмысная віна ў шэрагу выпадкаў прадугледжвала толькі маёмасную адказнасць (пакрыццё страт, шкоды). Абавязкова вызначалася прычинная сувязь паміж дзеяннем і яго вынікам. Пры прызначэнні пакарання ўлічвалася псіхічнае становішча асобы, напрыклад, ад адказнасці вызваляліся «шалёныя і дурні» [1, с. 109]. Вызначаўся таксама тэрмін крымінальнай даўнасці ў 3 гады, па заканчэнні якога асоба не прыцягвалася да адказнасці [3]. Юрыдычная каштоўнасць Статута 1588 г. была настолькі значнай, што і пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі ён заставаўся дзеючым законам амаль да сярэдзіны XIX ст.

Статуты ВКЛ дзейнічалі не толькі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, але і Ўкраіны, Літвы, часткі Расіі і Польшчы, у некаторых выпадках служылі асновай і прыкладам для распрацоўкі заканадаўства Расійскай дзяржавы і Польшчы. Таму нельга цалкам адмаўляць, што Статуты паўплывалі на прававую культуру і традыцыі шматлікіх народаў усходнееўрапейскага

рэгіёну і змешчаныя ў іх асобныя прынцыпы, інстытуты і нормы былі эвалюцыйным шляхам пераёмна ўспрыняты пазнейшым крымінальным заканадаўствам, прычым не толькі айчынным, але і ў некаторай ступені замежным.

З другой паловы XIX ст. у беларускіх губернях пачало дзейнічаць толькі расійскае заканадаўства, сярод якога варта адзначыць Звод законаў 1832 г., Укладанне аб пакараннях крымінальных і папраўчых 1845 г., Крымінальнае ўкладанне Расійскай Імперыі 1903 г.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі была ажыццёўлена спроба агульнай адмовы ад набыткаў папярэдняга крымінальнага права і яго заканадаўчых традыцый. Крымінальныя праваадносінны рэгуляваліся сітуацыйна, у надзвычайным парадку, гаворкі аб стварэнні адзінага кадыфікаванага крымінальна-прававога акта не ішло.

Тым не менш, даволі хутка кіраўніцтва Савецкай дзяржавы ўсвядоміла, наколькі моцным сродкам для ажыццяўлення сацыялістычных пераўтварэнняў з'яўляецца права, асабліва крымінальнае. Таму неўзабаве былі хутка распрацаваны і 12 снежня 1919 г. прыняты Кіруючыя пачаткі па крымінальным праве РСФСР, якія з'явіліся першым савецкім кадыфікаваным дакументам у галіне крымінальнага права і распаўсюдзілі сваё дзеянне ў тым ліку і на тэрыторыі Беларусі. З-за паспешнасці прыняцця Кіруючыя пачаткі 1919 г. не былі як след распрацаваны, таму тэрмін іх дзеяння быў вельмі кароткім і ўжо ў 1922 г. быў прыняты Крымінальны кодэкс РСФСР 1922 г., які распаўсюдзіў сваё дзеянне таксама і на тэрыторыю Беларускай ССР.

Уласныя савецкія крымінальныя кодэксы былі прыняты ў БССР у 1928 г. і 1960 г.. У савецкія часы гістарычная традыцыя па кадыфікацыі крымінальнага заканадаўства таксама захавалася, што было аб'ектыўна абумоўлена. Айчынныя традыцыі крымінальна-прававой кадыфікацыі знайшлі працяг і ў дзеючым Крымінальным кодэксе Рэспублікі Беларусь 1999 г., які з'яўляецца спадкаемцай найлепшых набыткаў беларускіх помнікаў крымінальнага заканадаўства і ў першую чаргу свайго папярэдніка – Крымінальнага кодэкса БССР 1960 г.

Такім чынам, можна адзначыць, што пачынаючы з XV стагоддзя крымінальнае заканадаўства на беларускіх землях развівалася пераважна ў кадыфікаванай форме, дадзеныя традыцыі сістэматызацыі знайшлі адлюстраванне і ў дзеючым Крымінальным кодэксе Рэспублікі Беларусь, які таксама эвалюцыйна ўспрыняў лепшыя набыткі і прынцыпы з папярэдніх крымінальных законаў, што пацвярджае наяўнасць пэўнай гістарычнай пераёмнасці ў айчынным крымінальным заканадаўстве.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Довнар, Т. И. История государства и права Беларуси : учеб. пособие / Т. И. Довнар, Н. М. Юрашевич. – Минск : Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2005. – 317 с.

2. Крымінальнае права Беларусі: закон, злачынства, адказнасць : навуч. дапам. / А. У. Баркоў [і інш.] ; пад рэд. А. У. Баркова. – Мінск : Завігар, 1997. – 287 с.
3. Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 / пер. на бел. мову А.С. Шагун. – Мінск : Беларусь, 2005. — 207 с.
4. Юхо, Я. А. Гісторыя дзяржавы і права Беларусі : дапаможнік : у 2 ч. / Я. А. Юхо. – Мінск : РІВШ, 2000–2003. – Ч. 1. – 2000. – 349 с.